

ASMENS TAPATUMAS BE ASMENS IR BE TAPATUMO

Jolita Žalgirytė

Vilniaus universiteto
Filosofijos istorijos ir logikos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: jolita.zalgiryte@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje siekiama parodyti, kad psichologinio tęstinumo teorijos pačios save sugriauna iš vidaus dėl nepakankamų ir nepatikimų metodologinių prielaidų, todėl asmens tapatumas lieka be asmens ir be tapatumo. Straipsnyje teigiama, kad mintiniai eksperimentai, laikomi būtina metodologine priemone asmens egzistavimo ontologijai, yra ir nepakankami, ir nepatikimi. Pateikiami du argumentai: pirma, mintiniai eksperimentai numato konceptualinę asmens ir biologinio organizmo skirtingumo ir atskiriamumo galimybę, tačiau tiesioginis tokios galimybės pritaikymas tikrovėje nėra patikimas dėl subjektyvaus mintinio eksperimento aprašymo ir nepriklausomų argumentų trūkumo, antra, iš to paties mintinio eksperimento dviejų skirtingų interpretacijų gaunamos konceptualiai galimos, tačiau priešingos, vadinasi, ir ontologiškai nesuderinamos išvados (padalintų smegenų persodinimo atvejis).

Pagrindiniai žodžiai: mintiniai eksperimentai, konceptualinė sąvokų analizė, asmuo, biologinis organizmas, asmens tapatumas, smegenų transplantacija.

Asmens tapatumo problematikoje mintiniai eksperimentai asmens ir asmens tapatumo prigimties problemoms spręsti naudojami nuo Johno Locke'o laikų. Locke'as pateikė *princo ir elgetos* mintinį eksperimentą, siekdamas įrodyti asmens kaip psichologinės būtybės ir jo biologinio organizmo ontologinį skirtingumą, mūsų, žmoniškųjų būtybių, prigimtį susiedamas su asmeniu, o ne biologiniu organizmu. Šiuolaikinėse psichologinio tęstinumo teorijose, kurios tęsia lokiškąją tradiciją, mintiniai eksperimentai įgavo labiau rafinuotą, *mokslinės* pavidalą – kalbama apie smegenų transplantaciją, apie informacijos iš vienu smegenų perrašymą į kitas, pabrėžiama tik technologinė kai kurių procesų negalimybė, tačiau metodologinės prielaidos išlieka

tos pačios: konceptualinė sąvokų *asmuo, tas pats asmuo, biologinis organizmas, psichologinis tęstinumas, biologinis tęstinumas* ir *intuicijų, įpareigojančių vienam ar kitam metafiziniam asmens tapatumo laike modeliui*, analizė per mintinius eksperimentus yra pakankama priemonė asmens ontologiniam egzistavimui įrodyti. Mintinių eksperimentų naudojimas asmens tapatumo problematikoje kritikuojamas dviem frontais: kvestionuojant atskirus atvejus, pavyzdžiui, biologinę smegenų persodinimo negalimybę, ir keliant bendrą metodologinį klausimą, ar iš konceptualinės sąvokų analizės tiesiogiai plaukia ontologinės išvados (Gendler 2010: 55–56).

Straipsnyje teigiama, kad vien mintinių eksperimentų nepakanka asmens ontolo-

giniam egzistavimui įrodyti, nes, pirma, remiantis tuo pačiu mintiniu eksperimentu – smegenų transplantacija – gaunamos konceptualiai galimos, tačiau viena kitai prieštaraujančios išvados, antra, per mintinius eksperimentus gautos išvados yra nepatikimos, nes veikiau yra nulemtos subjektyvaus mintinio eksperimento aprašymo, o ne empirinių faktų. Galiausiai parodoma, kad metodologinis psichologinių teorijų nepakankamumas ir nepatikimumas asmens tapatumą palieka be asmens ir be tapatumo, taigi psichologinio tęstinumo teorijos sugriauna pačios save iš vidaus.

Sprendžiant asmens tapatumo laike problemą siekiama apibrėžti būtinas ir pakankamas sąlygas, kurias patenkinus nuolatos fiziškai ir psichologiškai kintanti žmogiškoji būtybė išlieka tapati sau tiek praeities, tiek ateities atžvilgiu. Sąmoningai vietoj asmens sąvokos vartojama sąvoka žmogiškoji būtybė, kuri nurodo į *mane ir tave*, kadangi žmogiškoji būtybė ontologiškai yra neutrali, o *mano ir tavo* tapatumo laike ribos gali būti platesnės, nei jos būtų *mano kaip asmens*. Tokiu būdu į probleminį lauką patenka dar-ne-asmenys kūdikiai ir jau-ne-asmenys, esantys vegetacinės būsenos, bet kurie yra žmogiškosios būtybės, taigi „užuot ieškoję asmens vienu laiku ir asmens kitu laiku (*person-to-person*) tapatumo sąlygų, mes turime ieškoti tapatumo sąlygų tarp asmens vienu metu ir *individualios būtybės* kitu metu, kai, žinoma, ši individuali būtybė gali būti asmuo (arba ne)“ (Shoemaker 2010: 482). Tapatumo laike sąlygos priklauso nuo žmogiškųjų būtybių prigimties. Ir nors ontologiškai objekto prigimtis yra pirmiau jo tapatumo laike sąlygų, metodologiškai prie jos prieinama vertinant skirtingų kandidatų į prigimties sąvoką išgyvenimo arba

tęstinio buvimo laike sąlygas. Šiandien vyraujančios pozicijos asmens tapatumo teorijose yra psichologinė ir biologinė. Anot pirmosios, mes esame asmenys – psichologinės būtybės – tik sutampančios su savo biologiniais organizmais, todėl gebančios jį pergyventi. Anot antrosios, mes esame biologiniai gyvūnai, *Homo sapiens*, o buvimas asmeniu veikiau apibrėžiamas kaip atitinkamų psichologinių savybių, kurias generuoja ir palaiko tęstinė smegenų veikla, turėjimas. Animalistiniu požiūriu, psichinis gyvenimas, psichologinės savybės nesuponuoja papildomos esybės – asmens – egzistavimo. Čia asmens sąvoka veikiau atlieka funkcinį vaidmenį – ji nusako, ką mes darome, o ne kas mes esame (Sider 2001: 1). Buvimas biologiniais organizmais arba gyvūnais, anot Erico Olsono, yra akivaizdus faktas, ir „[š]is gyvūnas nėra tik tai „tavo kūnas“ (kad ir ką tai reikštų) ar materialus dalykus, kuris kažkoku būdu su tavimi susijęs. Asmuo ir gyvūnas yra vienas ir tas pats dalykas“ (Olson 2014: 32). Tačiau biologinis požiūris nėra populiarus tarp asmens tapatumo tyrėjų. Šio požiūrio nepopuliarumą iš esmės palaiko įsitikinimas, kad mintiniai eksperimentai yra patikimas ir pakankamas tyrimo metodas aktualaus pasaulio atžvilgiu, todėl jų naudojimas siekiant atsakyti į specifinius klausimus apie aktualų pasaulį, kai jo stebėjimas ir svarstymas atsakymų nepateikia, nėra itin problemiškas. Sydney Shoemakeris puikiai iliustruoja, kokią galią mintiniams eksperimentams suteikia psichologinio tęstinumo teoretikai: „jeigu lokininkė ar neolokininkė mano, kad asmenų tęstinio buvimo sąlygos leidžia jiems keistis kūnais, ji, atrodo, yra įsipareigojusi požiūriui, kad asmenys nėra tapatūs, tačiau tik sutampa su žmogiškaisiais gyvūnais [biologiniais

organizmais – aut. past]“ (Shoemaker 2008: 315). Šioje citatoje pabrėžtina sąvoka *manyti* (originalioje citatoje – *think*), nes šis manymas, ar veikiau *pamanomumas*, traktuotinas jau kaip įpareigojantis atitinkamam metafiziniam modeliui. Tokį samprotavimo būdą taikliai įvardija Jonas Dagys (2006: 95–96). Perfrazuojant jis skambėtų taip: jei galiu neprieštarinai suvokti savo kaip asmens egzistavimą kitame kūne, vadinasi, aš kaip asmuo galiu egzistuoti skirtingai nuo savo kūno, o tai savo ruožtu reiškia, kad asmuo yra skirtingas nuo savo kūno¹. Jeigu pasitikima tokiu samprotavimu, smegenų transplantacijos mintinis eksperimentas neveltui įvardijamas kaip „potencialiai galingas įrankis“ (Daly 2010: 118) įrodyti, kad teorija, teigianti asmens ir kūno tapatumą, yra klaidinga.

Smegenų transplantacija yra ir būtinas įrankis, nes iš kasdienio asmens sąvokos vartojimo ar kasdienių situacijų asmens kaip ontologiškai savarankiškos būtybės egzistavimas neseka. Aktualiaame pasaulyje viename kūne gali egzistuoti skirtingos asmenybės – tai iliustruoja disociatyvus asmenybės sutrikimas. Esant šiam sutrikimui, skirtingos asmenybės gali elgtis kaip skirtingi asmenys – Christine Beauchamp atvejis, kurį asmens tapatumo kontekste tyrinėja Kathleen V. Wilkes (1981), tačiau neįmanoma, kad skirtingi kūnai turėtų tas pačias psichologines savybes, o tai yra būtina asmens egzistavimo sąlyga. Tik įrodant, jog psichologinės savybės iš vieno kūno gali

būti perkeltos į kitą kūną ar netgi vienu metu egzistuoti skirtinguose kūnuose, todėl, anot Gendler, „[m]ąstymas apie tokius atvejus, t. y. mintinius eksperimentus, tariamai turi padėti mums atskirti tarpusavyje susijusius požymius, kurie sutampa visose (arba beveik visose) aktualiose situacijose, bet kuriuos, atrodo, galima atskirti konceptualiai“ (Gendler 1998: 593). Tokiu būdu atliekama konceptualinė asmens ir biologinio organizmo perskyra siekiant nustatyti tas savybes, kurios yra išsaugomos skirtingose įsivaizduojamose situacijose ir tokiu būdu užtikrina mano išgyvenimą, tęstinį buvimą. Iš smegenų transplantacijos mintinio eksperimento plaukia, kad biologinis gyvūnas (*human animal*) tokios operacijos neišgyvena (jis miršta, yra sunaikinamas), o asmuo išgyvena, nors ir kitame biologiniame organizme. Vadinasi, mes, kaip asmenys, esame daugiau nei biologiniai gyvūnai, asmuo ir biologinis organizmas yra sutampančios, bet ne tapačios esybės.

Tačiau vien apeliuojant į intuícijas ir *manymus* daryti metafizines išvadas yra skubota. Nors konceptualiai biologinės ir psichologinės savybės nesutampa visuose galimuose pasauliuose, tačiau jos yra neperskiriamos aktualiaame pasaulyje, tad ir izoliuotas psichologinių ir biologinių savybių vertinimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas veikiau yra nulemtas atitinkamų įsitikinimų ir intuícijų apie jį. Pavyzdžiui, svarstydami asmens A smegenų persodinimą į asmens B kūną, mes užduodame sau įvairius klausimus: ar tikrai asmuo A išgyveno B kūne, ar būtų teisinga B-kūną-su-A-asmeniu bausti už A asmens nusikaltimus ar apdovanoti už nuopelnus, ar asmuo A jaudintųsi dėl savo kūno likimo po transplantacijos į B kūną.

¹ Originali citata: jei galiu neprieštarinai suvokti savo sielos (ar sąmonės) egzistavimą be kūno (ar smegenų), vadinasi, mano siela (ar sąmonė) gali egzistuoti atskirai nuo kūno (ar smegenų), o tai savo ruožtu reiškia, kad mano siela (ar sąmonė) yra visiškai skirtinga nuo kūno (ar smegenų).

Remdamiesi atsakymais į tokius klausimus, mes priimame atitinkamus sprendimus ir tokiu būdu įgiję esą naujų žinių grįžtame į aktualų pasaulį su ontologinėmis išvadomis. Tačiau, kaip sako... Johnas Mackie, „[m]ūsų galvojimo ir kalbėjimo būdas apie dalykus kaip tokius yra atsitiktinis: mes galime padaryti priešingai“ (Mackie 159), įsitikinimai veikia yra konvenciniai, determinuoti atitinkamų kultūrinių sąlygų. Net jeigu sutinkama su bendrąja prielaida, kad substancinė sąvoka arba klasė nurodo apibrėžtas, nekonvencines ir būtinas jai priklausančių narių tęstinio buvimo sąlygas, sąvokų „asmuo“ ir „yra tas pats asmuo kaip“ vartojimas iš esmės yra nulemtas to, kokiai klasei priskiriame asmenį, t. y. nulemtas to, ar mes asmenį traktuojame kaip sielą, kaip sąmonę, biologinį organizmą ir t. t. Danielis Kolakas jam pritaria, iškeldamas klausimą: „Kas tokio didaus apie kasdienius įsitikinimus? Įprastai, nieko. Mums nereikia būti intuicijų sekėjais (*intuitionists*) kalbant apie asmens tapatumą“ (Kolak 1993: 43), nes skirtingi žmonės ir skirtingos kultūros remiasi skirtingomis intuicijomis ir ne visos intuicijos, kurios, iš pirmo žvilgsnio atrodo susijusios su tapatumu laike, yra su juo susijusios. Įsitikinimą, jog metafizinis kriterijus sutampa su fiziniu – mes esame biologiniai organizmai – gali sugriauti smegenų transplantacija, o įsitikinimo, kad mes esame asmenys, atsisakymą gali nulemti atsakymas į klausimą *kada aš pradėdau egzistuoti* – dvi savaitės po apvaisinimo ar kuris laikas po gimimo, kai įgyju būtinas buvimui asmeniui savybes.

Žinoma, mintinių eksperimentų nauda asmens tapatumo teorijose neturi būti visiškai ginčytina, ir tik retas filosofas mintinių eksperimentų visiškai atsisako. Parfito

mintis, kad „[i]š skirtingų požiūrių į asmens tapatumą seka skirtingi teiginiai apie aktualius žmones ir kasdienį gyvenimą. Tačiau skirtumas tarp šių požiūrių yra aiškesnis, kai mes svarstome įsivaizduojamas situacijas“ (Parfit 1984: 219), yra teisinga. Jam pritaria ir Davidas Kolakas teigdamas, kad, esant ne vienam požiūriui į žmogiškosios būtybės ir tapatumo laike prigimtį, konceptualinė analizė per mintinius eksperimentus padeda nuskaidrinti vartojamas sąvokas bei intuicijas. Kasdienės praktikos ir įsitikinimai gali paaiškėti esantys vidujai nenuoseklūs, vartojamos sąvokos taikomos klaidingai. Įtartinas ir ginčytinas yra mintinių eksperimentų naudojimas kaip argumentų, ir dažniausiai vienintelių argumentų įrodinėjant ontologinį asmens egzistavimą. Per dideli mintinių eksperimentų užmojai, jų taikymo ribų neapibrėžtumas nepadeda konceptualiai nuskaidrinti sąvokų ar įsitikinimų, tačiau įvelia į papildomas konceptualines painiavas ir netgi prieštaravimus. Būtent toks likimas išrinka smegenų transplantacijos mintinį eksperimentą: jis pasitelkiamas įrodant asmens ontologinį egzistavimą, tačiau naudojamas ir įrodant ontologinį asmens neegzistavimą. Abi šios priešingos išvados konceptualiai yra galimos, o svarus ir įtikinamas argumentas vienos ar kitos išvados naudai nėra pateiktas.

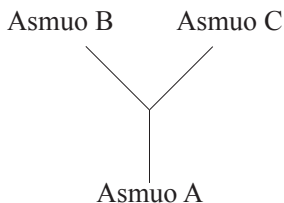
Smegenų transplantacijos mintinis eksperimentas skamba taip: asmens A smegenys persodinamos asmeniui B, o asmens A kūnas yra sunaikinimas. Po operacijos atsigavusį asmenį pavadinkime AB. Asmuo AB po šios operacijos turi B kūną ir visas asmens A psichologines savybes: atsiminimus, ateities planus, charakterio bruožus – visas asmens A psichinis turinys dabar būdingas asmeniui AB. Remiantis

šia logine galimybe, kad asmuo A kaip psichologinė būtybė išgyveno, tačiau kaip biologinis organizmas – ne, daroma metafizinė išvada apie ontologinį asmens egzistavimą. Davidas Wigginsas šį mintinį eksperimentą praplėtė, suformuluodamas bene labiausiai diskutuojamą ir daugiausia konceptualinių problemų patiems neolokininkams sukeltą padalintų smegenų atvejį. O Parfitas, savo ruožtu, šį mintinį eksperimentą išplėtojo ir pateikė kaip vieną iš asmens neegzistavimo įrodymų (Parfit 1971, 1984).

Asmens A smegenų pusrutuliai padalijami ir persodinami asmenims B ir C. Pagrindinis klausimas – kas po tokios operacijos nutinka asmeniui A.

Galimos trys asmens A išgyvenimo alternatyvos:

1. Asmuo A neišgyvena.
2. Asmuo A išgyvena kaip B arba C.
3. Asmuo A išgyvena kaip abu.

Anot jo, pirmoji galimybė yra klaidinga, kadangi asmuo gali išgyventi smegenų transplantaciją. Antroji galimybė taip pat klaidinga. Tarkime, kairysis asmens A smegenų pusrutulis pašalinamas dėl jame išsikerojusio auglio. Vėliau dešinysis pusrutulis persodinamas į B kūną. Mediciniškai įrodyta, kad žmogus gali išgyventi su vienu smegenų pusrutuliu, taigi, šį faktą perkeltiant į mintinį eksperimentą, jis gali išgyventi ir šio pusrutulio transplantaciją. Tad jei vienas

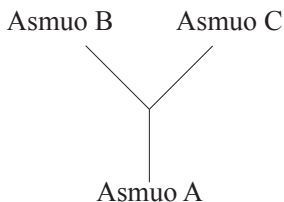
smegenų pusrutulis užtikrina išgyvenimą ir tęstinį to paties objekto buvimą, tai asmuo A gali išgyventi ir kaip B, ir kaip C. Konceptualiai neprieštaringa, kad jei tęstinis objektas turi dvi subdalis, šiuo atveju – du smegenų pusrutulius, kurių kiekvienas užtikrina viso objekto tęstinumą, tai objektas gali išlikti tęstinis dvejuose viena su kita nepersidengiančiose erdvėlaikio vietose (Johnston 1989: 376). Kadangi nėra kriterijaus, padėsiančio nuspręsti, kaip kuris – B ar C – asmuo A išgyveno, ši alternatyva irgi atmetama. Anot Parfito, teisingas yra trečiasis variantas – asmuo A išgyveno kaip abu. Ir B, ir C yra psichologiškai tęstiniai su A, jie abu mano, kad yra asmuo A, ir B, ir C turi pakankamą A smegenų kiekį generuoti ir palaikyti jų psichologinį gyvenimą, taigi yra patenkinamos buvimo asmeniu būtinos ir pakankamos sąlygos. Tačiau B ir C negali būti tapatūs asmeniui A, jei jie nėra tapatūs tarpusavyje. Parfitas siūlo tokią išeitį: reikia „atsisakyti tapatumo kalbos. Mes galime teigti, kad aš išgyvenu kaip du skirtingi asmenys, neteigdami, kad aš esu tie asmenys“ (Parfit 1971: 8), nes, kaip paaikškėja, „[k]iekvieno asmens egzistavimas yra jo smegenų ir kūno egzistavimas, konkretūs poelgiai, konkrečių minčių mąstymas, konkrečių patyrimų įgijimas ir t. t.“ (Parfit 1986: 211), t. y. asmens sąvoka veikia įvardijamas šių savybių rinkinys, o ne nurodoma į skirtingą nuo šių savybių ontologinę būtybę. Taigi kaip visų smegenų transplantacija įrodo asmens ir biologinio organizmo skirtingumą ir tokiu būdu asmens ontologinį egzistavimą, taip padalijimo atvejis įrodo asmens ontologinį neegzistavimą.

Žinoma, Parfito psichologinis reduktyvizmas sulaukia daug kritikos. Yra ne viena teorija, kurioje smegenų padalijimo atvejį bandoma išspręsti asmens egzista-

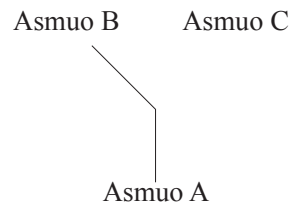
vimo naudai, pavyzdžiui, Davido Lewiso keturmatis požiūris, Thomo Nagelio artimiausio tęstinio objekto teorija (*the Closest Continuer View*), kuriai artimas ir Briano Garreto požiūris. Anot šio autoriaus, ontologinė (eliminatyvistinė) asmens redukcija yra arba negalima, arba tai nėra redukcija apskritai, ir, antra, jei kalbama apie tapatumą, privalu atsižvelgti į logines tapatybės savybes – tranzityvumą, simetriškumą bei tai, kad tas pats objektas negali užimti skirtingų vietų erdvėje, ir, svarbiausia, į tai, kad tapatumas yra vidujai apibrėžtas santykis, t. y. tapatumo išsaugojimas arba neišsaugojimas negali priklausyti nuo išorių faktų. Atsižvelgiant į šias prielaidas, tęstinumas, konstituojantis tapatumą, turi būti apribotas papildoma sąlyga: jei ir tik jei tęstinumas neturi atsišakojusios formos. Išgyvenimo kaip du negalimybę Garretas bando įrodyti ir galimų pasaulių argumentu.

Anot šio argumento, jeigu antrame pasaulyje asmuo A išgyvena kaip asmuo B, nes, tarkime, daktaras netyčia išmetė C smegenų pusrutulį ir jis nebetinkamas transplantuoti, arba jis dar iki transplantacijos buvo pašalintas, tai ir pirmame pasaulyje – po persodinimo operacijos – asmuo A išgyvena kaip asmuo B. Toks argumentas susiduria su dviem problemomis: 1) tapatumą apibrėžia išoriniai veiksniai

ir 2) pademonstruojama, kad procesas – psichologinis tęstinumas – kurio pagal apibrėžimą pakanka užtikrinti asmens išgyvenimą erdvėlaikyje, yra nepakankamas. Johnstonas garetiškąjį atvejį įvardija kaip silpną argumentą: jei laikomės prielaidos, kad tapatumo išsaugojimui pakanka vien psichologinio tęstinumo ir pakankamo smegenų kiekio jam palaikyti, tai jis negali būti vidujai skirtingas padalijimo atveju ir vieno smegenų pusrutulio persodinimo atveju. Tad jei vien tik psichologinis tęstinumas yra pakankama asmens tapatumo laike sąlyga, asmuo A yra tapatus ir B, ir C (Johnston 1989: 381), taigi abu pasauliai ne nurodo skirtingas alternatyvas, tačiau yra du skirtingi to paties atvejo – asmens A išgyvenimo – aprašymai. Taigi, A išgyvena kaip du asmenys ir jau ne parfitiškąja prasme. *Summa summarum*, jeigu žmogiškosios būtybės prigimtis yra buvimas asmeniu, o jo tapatumo laike kriterijus – psichologinis tęstinumas ir jeigu buvimo asmeniu ir psichologinio tęstinumo įrodymai *pareina* iš mintinių eksperimentų, tai turime dvi konceptualiai galimas, tačiau priešingas galimybes: asmuo išgyvena ir neišgyvena, jei išgyvena, tai būdamas tas pats egzistuoja skirtingose vietose. Anot Daly, jei teigiame, kad vienu mintiniu eksperimentu įrodoma ontologinė tiesa, tai iš esmės kiti mintiniai

Pirmas pasaulis

Antras pasaulis

eksperimentai negali būti nesuderinami su gauta išvada. Maudlinas apskritai iškelia bendrą metodologinį klausimą, ar metafizinė galimybė yra kažkas daugiau nei fizinė. Ir, anot jo, jei atsakymas yra teigiamas, tai „metafizika yra niekas daugiau kaip fantastinių situacijų, sukurtų filosofų, analizė, ir nenuostabu, kad šie fantastiniai aprašymai turės tokius požymius, kokius filosofas nuspręs į juos sudėti“ (Maudlin 2007: 188).

Šiaip ar taip, parfitiškas požiūris, paliekantis asmens tapatumą be asmens ir be tapatumo, tokioje situacijoje yra nuosekliausias. Verta į problemą pažvelgti iš praktinės perspektyvos. Prieš operaciją chirurgas pasako, kad jei A sutinka, kad jam būtų atlikta smegenų transplantacija, jis bus apdovanotas didžiule pinigų suma, tačiau jo buvęs kūnas po operacijos bus kankinamas. A pasirenka operaciją ir būti apdovanotas, nors ir žino, kad jo kūnas bus kankinamas. Tačiau vargiai jis norėtų tokios operacijos, jei jam būtų pasakyta, kad iki operacijos likus valandai jis turės iškęsti didžiulius skausmus, o jo smegenys bus perkeltos į žmogūdžio kūną. Vėlgi šis mintinis eksperimentas tik įrodo, kad psichologinės savybės žmogui yra svarbesnės nei fizinės, nes būtent psichologinės savybės yra viso jo socialinio, praktinio, moralinio gyvenimo pagrindas. Kūniška prigimtis nėra tokia svarbi kaip psichologinė. Mintiniuose eksperimentuose taip pat neatsižvelgiama į tokius svarbius faktus, kurie gali paveikti sprendimo, perkeliama į aktualų pasaulį, priėmimą. Pavyzdžiui, būtina atsižvelgti į tokius fizinius veiksmus kaip lytis, kūno būklė. Tarkime, po operacijos asmuo sužino, kad jo naujasis kūnas turi medinę koją, kad viena akis yra stiklinė arba ankstesnis kūno

savininkas buvo teistas už žmogūdystę. Tokie veiksniai gali lemti asmens nenorą būti perkeltam į kitą kūną. Be to, reikia įvertinti, ar pasikeistų ir kaip pasikeistų socialinis visuomenės gyvenimas, jei smegenų persodinimas taptų įmanomas, kaip asmenys, susikeitę kūnais, turėtų būti atpažįstami ir kaip tokioje visuomenėje reikėtų elgtis. Galbūt tokiaime pasaulyje tvarka būtų radikaliai kitokia, tad toks pasaulis tampa nerelevantiškas svarstomoje problemoje. Taigi tokie sąlyginiai apribojimai, kaip „tarkime, kad smegenų pusrutuliai atlieka vienodas funkcijas“ arba „asmens smegenys persodinamos į panašų kūną“ ir t. t., iš esmės neleidžia įvertinti visų galimybių, iš to seka, kad įsitikinimai nėra visapusiškai apsvarstomi ir sprendiniai nėra pakankami teigti, kad išvados, gautos iš mintinių eksperimentų, yra patikimos.

Taigi, asmens tapatumo problematikoje, kaip pažymi Bernardas Williamsas, būtina apibrėžti mintinių eksperimentų naudojimo ribas, nes kitu atveju, kaip šmaikščiai įvardijo Warrenas Borgeois, „[f]ilosofai dažnai prigalvoja keistų pavyzdžių, kad patikrintų savo sąvokų supratimą. [...] Tai atitolina kitose srityse dirbančius žmones, kurie su nuostaba svarsto, ko filosofai yra apsirūkę“ (2003: 29).

Net jei asmenys kaip ontologinės nuo biologinio organizmo skirtingai egzistuojančios esybės neegzistuoja, tai nereiškia, kad asmens sąvoka yra beprasmė, tuščia ir atsisakytina. Priešingai, asmens savybės žmogui yra daug svarbesnės jo praktiniame, socialiniame gyvenime, teisinėje sistemoje ir t. t. Taigi teigimas, kad mes esame biologiniai organizmai būtinai, o asmenys – atsitiktiniai, realių dalykų padėties nekeičia.

LITERATŪRA

- Dagys, J. 2006. Dekartiškasis dualizmo įrodymas šiuolaikinėje sąmonės filosofijoje. *Problemos* 2006: 95–103.
- Daly, Ch. 2010. *An Introduction to Philosophical Methods*. St. John: Breakwater Books.
- Garrett, B. 1991. Personal Identity and Reductionism. *Philosophy and Phenomenological Research* 51(2): 361–373.
- Gendler, S. T. 2010. Exceptional Persons: On the Limits of Imaginary Cases. Reprinted in her *Intuition, Imagination, and Philosophical Methodology*. Oxford: Oxford University Press, p. 53–73.
- Gendler, S. T. 2010a. Personal Identity and Thought Experiments. In: S. T. Gendler. *Intuition, Imagination, and Philosophical Methodology*, Oxford: Oxford University Press, p. 74–97.
- Johnston, M. 1989. Fission and the Facts. *Philosophical Perspectives* 3: 369–397.
- Kolak, D. 1993. The Metaphysics and Metapsychology of Personal Identity: Why Thought Experiments Matter in Deciding Who We Are. *American Philosophical Quarterly* 30(1): 39–50.
- Locke, J. 2000. *Esė apie žmogaus intelektą*. Vilnius: ALK Pradai.
- Mackie, L. J. 1976. *Problems from Locke*. Oxford: Oxford University Press.
- Maudlin, T. 2007. *The Metaphysics Within Physics*. Oxford: Oxford University Press.
- Olson, E. 2014. The Nature of People. In: *The Cambridge Companion to Life and Death*, ed. S. Luper. Cambridge: Cambridge University Press, p. 30–46.
- Papineau, D. 2014. The Poverty of Conceptual Analysis. In: *Philosophical Methodology: the Armchair or the Laboratory?*, ed. M. C. Haug. Abingdon: Routledge, p. 204–237.
- Parfit, D. 1971. Personal Identity. *The Philosophical Review* 80(1): 3–27.
- Parfit, D. 1986. *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Parfit, D. 1987. Divided minds and the nature of persons. In: C. Blakemore et al. (eds.). *Mindwaves: Thoughts on Intelligence, Identity, and Consciousness*. Oxford: Basil Blackwell Publishers, p. 19–26.
- Shoemaker, S. 2008. Persons, animals, and identity. *Synthese* 162: 313–324.
- Shoemaker, D. 2010. The insignificance of personal identity for bioethics. *Bioethics* 24(9): 481–489.
- Sider, Th. 2001. Criteria of personal identity and the limits of conceptual analysis. *Philosophical Perspectives* 15: 189–200.

PERSONAL IDENTITY WITHOUT A PERSON OR AN IDENTITY

Jolita Žalgirytė

Abstract. The paper argues that theories of psychological continuity destroy themselves from within due to insufficient and unreliable methodological assumptions, hence personal identity is left without a person and an identity. It is claimed that thought experiments, being a necessary methodological means for establishing the existence of persons, are both insufficient and unreliable. Two arguments are presented. First, thought experiments presuppose conceptual possibility of distinctness and separation of a person and a biological organism, but the direct application of such possibility is not reliable due to subjective description of the thought experiment and lack of independent arguments. Second, two different interpretations of the same thought experiment (the brain transplantation case) yield conceptually possible, albeit contrary and thus ontologically incompatible, conclusions.

Keywords: personal identity, thought experiments, conceptual analysis, biological organism, brain transplantation.

Įteikta 2014 m. lapkričio 10 d.